

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Sayı: 13 • Haziran 2026 • 269-280
Issue: 13 • June 2026 • 269-280

Kadının Anne Halinde Dini ve Manevi Yaşam

Göcen, G. (ed). (2024). *Kadının anne halinde dini ve manevi yaşam.*

İstanbul: Çamlıca Yayınları (280 s.)

Göcen, G. (ed). (2024). *Women's religious and spiritual life in motherhood.*

İstanbul: Çamlıca Publications (280 p.)

ISBN: 978-625-8427-24-0

Tuba Dönmez Çağlar

Yüksek Lisans Öğrencisi | MA Student

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi | Eskişehir Osmangazi University

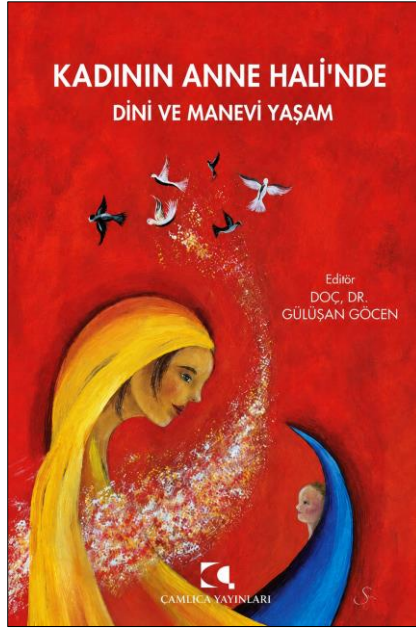
✉ donmezcağlar1@gmail.com | 0009-0001-1699-536X

Eskişehir | Türkiye

<https://doi.org/10.59379/tdpd.1853830>

Türk Din Psikolojisi Dergisi
Turkish Journal for the Psychology of Religion

Makale Bilgisi	Article Information
Makale Türü • Article Type	Kitap İnceleme • Book Review
Geliş Tarihi • Received	01 Ocak 2026 • 01 January 2026
Düzeltilme Tarihi • Revised	01 Haziran 2026 • 01 June 2026
Kabul Tarihi • Accepted	03 Haziran 2026 • 03 June 2026
Yayın Tarihi • Published	30 Haziran 2026 • 30 June 2026
Değerlendirme • Review	Çift Taraflı Kör • Double-Blind
Hakem • Peer-Review	Dış-Bağımsız • External-Independent
Benzerlik Taraması • Similarity Check	Tamamlandı • Completed
Etik Onay • Ethical Approval	Etik Gerekmez • Ethics Not Required
Çıkar Çatışması • Conflict of Interest	None • Yok
Finansman • Funding	Finansman Yok • No Funding
Lisans • License	Creative Commons BY-NC 4.0
Dergi İletişim • Journal Contact	https://dergipark.org.tr/tr/pub/tdpd

Ö z e t

Editörlüğünü Gülüşan Göcen'in üstlendiği bu eser, din psikolojisi alanında hazırlanmış yedi yüksek lisans tezini bir araya getiren kolektif bir çalışmadır. Kadının gebelik sürecinden anneliğe geçiş deneyimlerine uzanan dini-manevi yaşamını ampirik verilerle inceleyen kitap, Türkiye'de kadın odaklı din psikolojisi araştırmalarına bütüncül ve metodolojik bir zemin sunarak literatürdeki önemli bir boşluğu doldurmaktadır.

A n a h t a r K e l i m e l e r

Din psikolojisi • Annelik • Kadın araştırmaları
Dindarlık • Maneviyat

A b s t r a c t

Edited by Gülüşan Göcen, this collective work brings together seven master's theses in the psychology of religion. By examining women's religious and spiritual life's transition from pregnancy to the parenthood experiences through empirical data, the book fills an important gap and offering a holistic and methodological basis for women-focused psychology of religion studies in Türkiye.

K e y w o r d s

Psychology of religion • Motherhood • Women's studies
Religiosity • Spirituality

Eserin editörü olan Prof. Dr. Gülüşan Göcen, 1997-2001 yılları arasında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde lisans eğitimi tamamlamıştır. Göcen, yüksek lisansını Bursa Uludağ Üniversitesi'nde, doktora eğitimi ise Ankara Üniversitesi'nde din psikolojisi alanında yapmıştır. Hâlihazırda 2021 yılından bu yana İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Anabilim Dalı Başkanlığını yürütmektedir. Akademik kariyeri boyunca din psikolojisi ve din sosyolojisi gibi alanları harmanlayarak disiplinler arası yaklaşımla çok sayıda çalışmaya imza atan Göcen, TÜBİTAK projeleri, akademik makaleler, kitap bölümleri ve ulusal/uluslararası sempozyum bildirileriyle bilim dünyasına önemli katkılar sunmuştur. Bu kapsamlı birikimi, ele aldığımız eserin konusuna olan uzmanlığını ve literatüre yaptığı değerli katkıları bir kez daha gözler önüne sermektedir.

Din psikolojisi literatüründe, bireyin yaşam döngüsündeki önemli geçiş dönemlerinin dini ve manevi boyutlarını ele alan çalışmalar, konunun derinliği açısından giderek daha fazla önem kazanmaktadır. Bu bağlamda, Göcen editörlüğünde hazırlanan "*Kadının Anne Halinde Dini ve Manevi Yaşam*" başlıklı eser, annelik gibi dönüştürücü ve çok boyutlu bir deneyimi dini ve manevi bir perspektiften inceleyerek alana önemli bir katkı sunmaktadır.

Bu eser, din psikolojisi alanında yapılmış yedi adet yüksek lisans tezinin bir araya getirilmesiyle derlenmiştir. Bu doğrultuda, kadının gebelik dâhil annelikle ilgili tüm hallerinde dini ve manevi yaşamına dair derinlemesine bir bakış sunmak amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel motivasyonu, kadına dair hallerin çözümünde kadınların kalemlerinden damlayacak bilgilere birinci elden ulaşmaktır. Bu sebeple, kitabın içeriğini oluşturan tezlerin büyük bir kısmı nitel araştırma yöntemlerinden mülakat tekniği ile derinlemesine görüşmeler sonucunda elde edilen bilgiler ışığında hazırlanmıştır. Yazarlarının tamamı kadın olan bu çalışmanın katılımcıları da büyük oranda kadınlardan oluşmakta olup bu durum eserin özgün bakış açısını yansıtmaktadır.

İçindekiler bölümü ile başlayan kitapta, tezlerin her biri ayrı bir başlık olarak konumlandırılmıştır. İlk başlık editörün kendi çalışması olup ardından diğer başlıklar ile içindekiler kısmı tamamlanmıştır. Sonrasında giriş bölümünde kitabın içeriğine dair kısa özet bilgiler sunulduktan sonra her bir tez konusunda özet, anahtar kelimeler, giriş, bulgular ve alt başlıklar ile sonuç ve öneriler, en son da kaynakça kısmı bulunmaktadır.

Giriş bölümünde editör, yeryüzü tarihi boyunca neslin devamını sağlayan varlık olarak kadının konumunu, Neşet Ertaş'ın "Kadın insandır,

erkek insanoğlu" ifadesinden hareketle, felsefi ve dini açılardan irdelemektedir. Özellikle "insanoğlu" kavramındaki eril vurgu ve kadının doğurganlıkla özdeşleştirilmesinin sosyolojik, kültürel, medeniyet tarihi, dini ve iktisadi çerçevedeki tartışmalarına değinilmektedir. İnsanın var olmak için doğma gerekliliğinin onu anne ve baba olma sorumluluğuna zorladığı, Kur'an-ı Kerim'deki İhlas Suresinde geçen yaratılış ayetleriyle pekiştirilerek, bu sorumluluğun insana yüklediği acziyet ve tek kusursuz varlığın Allah olduğu fikri vurgulanmaktadır.

Kadını anlatan şiir, kitap ve roman gibi eserler çoğunlukla erkek yazarlar tarafından kaleme alınmıştır. Bu durumdan hareketle, kadını anlama noktasında kadınların kendi fikirlerine ve deneyimlerine olan ihtiyacı temel bir motivasyon olarak sunulmaktadır. Din psikolojisi alanında, gebelik ve annelik hallerine dair daha önce kapsamlı bir çalışma bulunmamasının, editörü bu eseri derlemeye iten ana sebeplerden biri olduğu belirtilmektedir. Literatürde gebelik konusunun daha çok tıbbi ve biyolojik yönleriyle, hatta bir hastalık veya yetersizlik durumu olarak ele alınmakta olduğu ifade edilmektedir. Bu eser gebeliğin doğal yaşamın bir parçası olduğu ve bu süreçte kadının dini ve manevi hayatının kesintisiz devam ettiği savunusu üzerinden şekillenmektedir. Bu çerçevede, gebelik sürecinde kadının ihtiyacı olan psikolojik, dini ve manevi destek ele alınmaktadır.

Bu kitabın ayırıcı özelliği, din psikolojisi literatüründe daha önce bu kapsamda çalışılmamış bir konu olmasıdır. Şu ana kadar literatürde kadın, fizyolojik ve sosyolojik bir varlık olarak değerlendirilmiştir. Bu kitap kadını, dini ve manevi boyuttan bütüncül olarak değerlendiren ilk çalışmalardan biridir. İncelenen araştırmaların büyük çoğunluğu fenomenolojik bir yaklaşımla desenlenmiştir. Ancak bir tezde nicel yöntem kullanılarak literatürün değinmediği özgün parametrelerle sayısallaştırma yapıldığı da görülmektedir. Giriş bölümü, planlı ve plansız gebelikler de dâhil olmak üzere gebelik sürecindeki biyolojik, fiziksel ve ruhsal değişimlere uyum noktasında kadının dini ve manevi yaşamının önemine dikkat çekmektedir. Plansız ve istenmeyen gebeliklerin kadınlar üzerindeki manevi etkisi, kürtaj ile sonlanması gibi hassas konular da bu bölümde özetlenmektedir. Gebelik dönemindeki depresyonun yanı sıra postpartum depresyon konusundaki tezler ile dindarlık ve dini başa çıkma gibi din psikolojisi konularının da kitabın çalışma alanları arasında olduğu görülmektedir. Kısaca bu bölümde, kitap çalışmasının amaçları, nedenleri ve beklenen sonuçları açıklanmakla birlikte, kitabın içeriğine dair her bir tez çalışması ile ilgili kısa bilgilere de değinilmektedir.

Giriş bölümünün ardından ilk çalışma olarak sunulan *Kadının "Anne" Halini Anlamak* (ss. 17-53) başlıklı çalışma kitabın editörü Gülüşan Göcen tarafından kaleme alınmıştır. Bu çalışma bir cinsiyet olarak kadının sadece kendisine ait yaşam hallerine ayna tutmak, anlaşılması ve kendini ifade edebilmesine katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Betimsel ve irdeleyici bir yöntem kullanılan çalışmanın üç bölümden oluştuğu anlaşılmaktadır.

Birinci bölüm olan "*Annelik Bir İçgüdü/ Bir Duygu Mudur? Yoksa Psikososyal, Dini ve Kültürel Temelli Bir Olgu Mudur?*" başlığı altında modern dönemle birlikte kadının geleneksel anneliğe bakışının değişimi ve bu değişimin nedenleri üzerinde durulduğu anlaşılmaktadır. Söz konusu değişimde sosyo-kültürel faktörlerin etkili olduğu vurgulanmaktadır. Bunlar kadının iş hayatına katılımının artması, modernleşmeyle birlikte geleneksel geniş aile yapısından çekirdek aileye geçiş ve anneliğin 'kendini gerçekleştirme' önünde bir engel olarak görülmeye başlanmasıdır.

İkinci bölümde "*Yaşamın Tıbbileştirilmesi: Hamilelik ve Doğumevinden Gebelik ve Hastane Kavramlarına Devredilen Anne Olma Sürecinin Sağlık Bilimlerinde Daraltılması*" başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında kadının anne olmaya giden yolda ilk süreç olan gebeliği yalnızca tıbbi bir durum ve sağlık problemi olarak görülmektedir. Gebeliğin sosyolojik, psikolojik, ekonomik, dini ve motivasyonel taraflarını ihmal ederek tek boyuta indirgeyen bu anlayışın handikaplarına değinilmektedir. Bu handikaplar temel olarak; gebeliğin doğal bir yaşam evresi olmaktan çıkarılıp tamamen 'tıbbi bir vaka' olarak kategorize edilmesidir. Ayrıca annelik sürecinin sadece hastane ve ilaç eksenli teknik bir sürece indirgenerek kadının bu dönemdeki manevi ihtiyaçlarının ve psikolojik uyum süreçlerinin göz ardı edilmesidir.

Üçüncü ve son bölümde "*Günümüzün Annelik Olgusuna Ait Fotoğrafta Dini ve Manevi Yaşamın Yeri*" konusuna değinilmekte ve kadının anneliğe adım attığı süreçle birlikte anneliğin ilk zamanlarında duyulan dini ve manevi desteğe vurgu yapılmaktadır. Kültürel öğelerle iç içe geçmiş bir maneviyatta kadının annelik deneyimlerine dair çok çeşitli görüşler ortaya koyan çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalardan anlaşıldığına göre dini ve manevi destek alan kadınların annelik olgusuna olumlu anlamlar yükledikleri tespit edilmiştir. Bu çalışmada, kadının annelik yolculuğunda ilk adımdan başlayarak tüm süreç içerisinde, içinde yaşadığı sosyokültürel çevrenin ve ekonomik yeterliklerin etkisi ile birlikte dini ve manevi desteğin, sonucu önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Kadının annelik ile ilgili tüm hallerinin interdisipliner anlayışla bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliği önerilenler arasındadır.

İkinci tez çalışması olan “*Kadına Özgü Bir Dini Tecrübe Olarak Gebelik*” (ss. 55-95) Derya Kılıç tarafından hazırlanan ve danışmanı Gülüşan Göcen ile birlikte kaleme alınan ortak bir çalışmadır. Çalışmanın temel amacı; kadınların hamilelik sürecindeki gebeliğe dair hislerini ve annelik deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını, bu süreçteki bilişsel ve duygusal durumlarını, beklentilerini ve yaşamlarındaki dini-manevi eğilimleri ortaya koymaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni benimsenmiştir. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu tekniği ile belirlenen, 21-42 yaş aralığındaki 20 gebe kadından oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı çalışmada, elde edilen veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Çalışmanın bulgular kısmında konunun 6 alt başlıkta incelendiği görülmektedir. “Kadınların Çocuk Sahibi Olma Motivasyonu” konusuyla başlayan araştırma gebelik ve beden algısı üzerine derinlemesine bir bakış ortaya koymaktadır. Çalışmanın sonraki başlıklarında “Gebelik Dönemindeki Kadınların Allah Tasavvurları” ve “Gebelik Döneminin Dini Yaşamla İlişkisi” gibi konular işlenmiştir. “Yaşamak Artmak ve Eksiltmek Arasında Gebelik Doğum ve Ölüm İlişkisi” konusu da alt başlık olarak ele alınmıştır. Gebelik sürecindeki kadınların çoğunluğunda doğumun bir bilinmezlik süreci olması nedeniyle tedirginlik, korku, stres ve kaygı gibi durumlar ortaya çıkabilmektedir. Ancak bazı kadınların bu duygularla başa çıkmada dua ve ibadetlerden faydalandıkları tespit edilmiştir.

Son olarak “*Gebelik ve Maneviyat*” konusu üzerinde durulmuştur. Katılımcılara anne kavramı ile başlayan, anneliğin misyonuna vurgu yapan çeşitli sıfatların annelik kavramıyla ilişkilendirilerek hazırlandığı sorular yöneltilmiştir. Bu sorular çerçevesinde elde edilen verilerin çeşitlilik arz ettiği anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın sonuç ve öneriler kısmında kadınların gebelik sürecinde biyolojik ve fizyolojik değişimlerin getirmiş olduğu sıkıntılara bağlı olarak normal seyrin bozulduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte kadınların çevreye karşı daha duyarlı hale geldikleri belirtilmektedir. Ayrıca dini ve manevi yaşamın süreç içerisinde yaşanan tüm olumsuzlukları gölgede bıraktığı ifade edilmektedir. Ancak ülkemizde konu ile ilgili yapılmış çalışmaların sayıca azlığı ve konunun önemi dolayısıyla farklı açılardan ele alınması gerekliliğine vurgu yapılmaktadır.

Kitapta ele alınan tez çalışmalarının üçüncüsü Büşra Gügen tarafından kaleme alınan *Gebelik: Yeni Bir Gelişim Basamağında Manevi İyi Oluşun Gücü* (ss. 97-132) başlığını taşımaktadır. Araştırmanın amacı, gebelerin psikososyal sağlıkları, hayat memnuniyetleri ve manevi iyi oluş durumlarının birbiriyle ilişkisini incelemektir. Araştırmanın örnekleme, yaşları

19-43 arasında değişen 152 gönüllü gebeden oluşmaktadır. Üç farklı ölçeğin bir araya getirilmesiyle oluşturulan anket formu, nicel bir araştırma modeli çerçevesinde ilişkisel desende kurgulanmıştır. Çalışma kapsamında 2019 yılının şubat ve mart aylarında toplanan veriler, korelasyonel analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışmada 8 adet (gebelerin psiko-sosyal sağlıkları, manevi iyi oluşları, hayat memnuniyetleri, eğitim seviyeleri ve dini inançları gibi konularda) hipotez geliştirilmiş olup her biri tek tek test edilmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda elde edilen bulgular katılımcıların maneviyat düzeylerinin yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Buna paralel olarak gebelerin psiko-sosyal sağlıklarının ve iyi oluş düzeylerinin de maneviyat ile pozitif ilişki içinde olduğu sonucuna varılmıştır. Ayrıca gebelerin dindarlık düzeyleri ve eğitim seviyelerinin manevi iyi oluşa etkisinin araştırıldığı çalışmada öznel dindarlık tanımlarının yüksek olduğu ve bu durumun maneviyat düzeylerine etki ettiği saptanmıştır. Araştırmanın bir diğer bulgusu ise gebelerin ve eşlerinin eğitim düzeyleri ile ilgilidir. Eğitim seviyelerinin yükselmesi ile hayat memnuniyeti ve manevi iyi oluş düzeyleri arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda kadınların geri kalan hayatları boyunca fiziksel ve ruhsal olarak derinden etkileme potansiyeline sahip olan gebelik döneminde maddi ve manevi yönden desteklenmeleri gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu kısımda kaynakça bilgisinin ardından ekler/tablolara bilgisine yer verilmiştir.

Bu araştırmayı Âmine Hümeýra Buldur yürütmüştür. *Korku ve Ümit Arasında Gebelik: Plansız Gebelik Dünyanın Sonu Mu?* (ss. 133-171) başlıklı tez çalışmasının amacı, plansız gebelik yaşayan anne adaylarının gebelik süreçlerinde yaşadıkları dini, manevi ve psikolojik tecrübeleri ele almaktır. Böylece anneliği anlamlandırma biçimlerini ortaya koymaya çalışmaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni çerçevesinde yürütülmüştür. Çalışma grubu; amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu ve ölçüt örnekleme teknikleri ile belirlenen, 21-38 yaş aralığında ve hâlihazırda plansız gebelik yaşayan 25 evli Müslüman kadından oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı çalışmada; katılımcıların 11'inin ilk, 6'sının ikinci, 7'sinin üçüncü ve 1'inin dördüncü gebeliğini deneyimlediği kaydedilmiştir. Elde edilen veriler betimsel ve içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu çalışmada plansız gebelik yaşayan kadınların yaşadıkları duygusal yoğunlukla mücadele etmek için kullandıkları dini ve manevi başa çıkma yöntemleri incelenmiştir. Ayrıca bu durumla karşılaştıklarında hem sosyal çevreden hem de profesyonel anlamda destek ihtiyacı duyup duymadıkları incelenmiştir. Buradan hareketle bu çalışmada plansız gebelik yaşayan kadınların deneyimledikleri dini, manevi ve psikolojik yansımalarının neler

olduğu sorulmuştur. Bu durumun anneliği anlamlandırmaya etkisi, katılımcıların sahip oldukları manevi değerlerin bu süreci nasıl etkilediği gibi sorulara da yanıt aranmıştır.

Literatürde plansız gebelik yaşayan kadınların manevi yaşamlarına dair müstakil bir çalışmaya rastlanılmamış olması, yazarı bu araştırmayı yapmaya iten temel motivasyon kaynağı olmuştur. Araştırmacı, profesyonel bir psikolog olarak görev yaptığı kurumdaki klinik gözlemlerinden hareketle; plansız gebeliğin dini, manevi ve psikolojik yansımalarını anlamlandırmayı hedeflemiştir. Durum çalışması deseniyle kurgulanan araştırmanın verileri, 2018 yılının Ağustos ve Kasım ayları arasında araştırmacının görev yaptığı kuruma başvuran kadınlardan elde edilmiştir. Yöntemsel bu çerçeveden hareketle araştırmanın bulguları, plansız gebelik sürecini farklı boyutlarıyla ele alan sekiz alt başlık altında sunulmaktadır. Bu kapsamda öncelikle planlı ve plansız gebeliklerin kıyaslanmasına ilişkin görüşler tespit edilmiş; ardından plansız gebeliklerin psikolojisi, anlamlandırma süreci ve ideal gebelik tasavvurları incelenmiştir. Araştırma sonuçları, planlı gebeliklerin olumlu duygu durumlarıyla, plansız gebeliklerin ise genellikle istenmeyen duygu durumlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Sürecin devamında ise kadınların anneliği anlamlandırma biçimleri ile bebeklerini dünyaya getirip getirmeme konusundaki karar verme süreçleri detaylandırılmaktadır.

Araştırmanın ilerleyen safhalarında plansız gebelik sürecinde başvuru dini ve manevi başa çıkma yöntemleri irdelenmiştir. Elde edilen veriler, hayatın diğer kriz anlarında olduğu gibi bu süreçte de karşılaşılan güçlüklerin aşılmasında duanın merkezi bir rol oynadığını göstermektedir. Çalışmanın son bölümlerinde ise gebelerin manevi destek algıları, ihtiyaçları ve bu alanda hizmet veren profesyonellerden beklentileri mercek altına alınmıştır. Ulaşılan sonuçlar; plansız gebelik yaşayan kadınların profesyonel manevi danışmanlardan rehberlik, motivasyon ve yalnız olmadıklarını hissettirecek bir eşlik beklentisi içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Alanyazındaki mevcut eksikliği gidermeye yönelik özgün bir katkı sunan bu çalışmanın, gelecek araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlerin harmanlandığı karma desenlerle ve daha geniş örneklemeler üzerinden incelenmesi önerilmektedir.

Kitapta yer alan tez çalışmalarının beşincisini Rabia Kesikbaş kaleme almıştır. *Depresyon ve Dini Başa Çıkma İlişkisi: Postpartum Dönemdeki Kadınlar Üzerine Bir Araştırma* (ss. 173-211) isimli tez çalışmasıdır. Bu çalışmanın amacı, postpartum dönemde anneliği fiziksel, bilişsel ve duygusal anlamda deneyimleyen kadınların, karşılaştığı zorluklarla baş etmede dini inançlarının rolünü ve kullandıkları dini başa çıkma yöntemlerini

çözümlemektir. Nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseninin benimsendiği çalışmada, veri toplama aracı olarak mülakat (görüşme) formu kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu teknikleri ile belirlenen; 27-44 yaş aralığında, yüksek eğitim seviyesine sahip ve doğum sonrası süreçte çeşitli sorunlar yaşamış olan 14 kadından oluşmaktadır. Katılımcıların tamamının planlı gebelik deneyimi yaşadığı kaydedilmiştir.

Elde edilen veriler önce betimsel ve sonra içerik analizi ile çözümlenmiştir. Bu veriler ışığında katılımcıların yaşadıkları problemler karşısında dini inançlarından destek aldıkları ve dini başa çıkma yöntemlerinden Kur'an-ı Kerim okuma ve dua etmenin ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Yapılan araştırmalar neticesinde literatürde konu ile ilgili yapılmış çalışmaların anket yöntemi ile yürütülmüş olduğu ancak postpartum dönemde yaşanan sorunların kişiye ve kültüre özgü çeşitlilik içerebilmesi göz önüne alınarak nitel yöntem tercih edildiği ifade edilmektedir. Bu durum çalışmanın özgünlüğü açısından önem arz etmektedir. Buradan hareketle araştırmanın temel soruları şunlardır: PPD yaşayan kadınların bunun sebebinin neye bağlamaktadır? Olumsuz duygu ve düşüncelerle nasıl başa çıkmaktadır? Başa çıkma yöntemi olarak dini başa çıkmayı kullanmakta mıdır? Bu süreçte hangi dini başa çıkma metodunu kullanmaktadır? Yöntem bölümünün ardından bulgular kısmında dört ana başlık ve çok sayıda alt başlık kullanılmıştır. Bunlar arasında postpartum depresyon süreci, annelik algısı, dindarlık düzeyleri, postpartum dönemde fiziksel ve dini başa çıkma gibi konular bulunmaktadır. Ayrıca PPD'li kadınların Allah tasavvurları, olumlu ve olumsuz dini başa çıkma ile anneliğin dini yaşantıya etkisi de yer almaktadır.

Çalışmadan elde edilen bulgular postpartum dönemdeki kadınların dini inançlarından destek aldıklarını, yaşadıkları olumsuz durumlar karşısında olumlu dini başa çıkma yöntemlerini kullandıklarını, ayrıca annelik algılarının pozitif yönde olduğunu göstermektedir. Çalışmada postpartum dönemdeki kadınlarla, derinlemesine yeni ve farklı yaklaşımlarla yapılacak araştırmalara ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca PPD yaşayan kadınların o dönemde ihtiyaç duyduğu manevi desteğe MDR uzmanları ile desteklenen yeni çalışmaların eşlik etmesi beklenmektedir. Çalışmanın sonuç ve öneriler kısmından sonra kaynakça bilgisi ile bir sonraki çalışmaya geçilmektedir.

Altıncı sırada konumlandırılmış tez çalışması Büşra Cantürk Öçal tarafından kaleme alınmış, *İnfertilite Tedavisi Gören Çiftlerde Manevi Danışmanlığın Gerekliliği* (ss. 213-246) konusu çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, doğal yollarla çocuk sahibi olamayıp tedavi olmaya karar veren infertil

çiftlerin yaşadıkları durumu nasıl algıladıkları, evlat tasavvurları ve bu süreç içerisinde manevi danışmanlık ihtiyaçlarını ortaya koymaktır. Nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik (olgubilim) desenin kullanıldığı çalışmada, veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu teknikleri ile belirlenen; 30-56 yaş aralığında, en az lisans mezunu ve 3 ile 13 kez tedavi görmüş 17 çiftten oluşmaktadır. Bu çiftlerin 15'i primer, 2'si ise sekonder infertilite tanısına sahiptir.

Çalışmanın mülakat soruları, infertilite tedavisi gören çiftlerin yaşadıkları süreci nasıl tanımladıkları ve ebeveynlik ile evlat sahibi olmaya nasıl anlam yükledikleri temelinde şekillenmiştir. Ayrıca tedavi sürecinde ihtiyaç duyulan psikososyal ve manevi destek, duyguları düzenlemede kullanılan başa çıkma yöntemleri ile manevi danışmanlık beklentilerinin yönü ve düzeyi de görüşme sorularının kapsamına dâhil edilmiştir. Araştırma verileri 2022 yılının nisan ve haziran ayları arasında toplanmış; elde edilen bu veriler betimsel analiz ve içerik analizi teknikleri kullanılarak çözümlenmiştir. Çalışma soruları ile paralel alt başlıkların oluşturulduğu bulgular kısmında infertilite tedavisi gören çiftlerin duygusal yoğunluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Kadınların erkeklerden daha yoğun duygusallık yaşadıkları ve buna paralel dini ve manevi başa çıkma yöntemlerinin yanında geleneksel uygulamalara da başvurdukları bulgular arasındadır. Tedavi gören çiftlerin MDR uzmanlarından beklentilerinin; tanı aldıktan sonra ve tedavi sürecinde bilgilendirme, psikolojik danışmanlık, sakinleştirici sözler duyma ve doğru yönlendirme temaları altında toplandığı görülmektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde; konuya ilişkin gelecek araştırmalarda karma yöntem (mixed method) benimsenmesinin gerekliliği vurgulanmıştır. Ayrıca bu araştırmaların farklı değişkenler ekleninde kurgulanacak geniş örneklemler veya çalışma grupları üzerinden desenlenmesi önerilmiştir.

Kitapta yer alan tez çalışmalarının sonuncusu Fatma Betül Karabina tarafından kaleme alınan *Anne Algısının Dindar Kişiler Üzerinden Kuşaklararası Değerlendirilmesi: Bir Metafor Çalışması* (ss. 247-280) isimli çalışmadır. Bu çalışmanın amacı, X, Y ve Z kuşağındaki dindar bireylerin “anne” kavramına ilişkin sahip oldukları algıların metaforlarla belirlenmesidir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseniyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın örneklemi; amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt ve kartopu tekniklerinin birlikte kullanılmasıyla belirlenen, Erzincan ve İstanbul illerinde ikamet eden, dindar kimlikli, 18-57 yaş aralığındaki X, Y ve Z kuşaklarına mensup 600 katılımcıdan oluşmaktadır. Çalışmanın verileri 2021 yılının mayıs ve temmuz ayları arasında toplanmıştır. Veri toplama süreci Covid-19 pandemisi nedeniyle

çevrim içi platformlar aracılığıyla gerçekleştirilmiş olup Google Form üzerinden katılımcılara uygulanmıştır. Araştırma soruları geniş kapsamlı olarak belirlenmiştir. Bunlar: X, Y ve Z kuşaklarının anne kavramını hangi metaforlarla ifade ettiklerini, bu metaforların hangi kavramsal kategorilere karşılık geldiğidir. Ayrıca bu kuşaklar arasında anne algısına dönük bir değişim ve dönüşümün olup olmadığı da sorgulanmaktadır.

Elde edilen verilerin tematik analiz yöntemi ile çözümlendiği anlaşılmaktadır. Araştırma soruları ile paralel olarak oluşturulan alt başlıklar bulgular kısmında detaylı olarak ele alınmıştır. Katılımcıların anne kavramına ilişkin 56 metafor ürettiği ve bunlar arasında cennet ve güneş gibi kavramların en sık tekrar edenler olduğu görülmektedir. Kuşaklararası anlam farklılıkları yalnızca geçen zamana bağlı olarak değil kültürel ve daha pek çok değişkenin araya girmesi sonucu oluştuğu anlaşılmaktadır.

Çalışmanın ‘*Sonuç ve Öneriler*’ kısmında dindar bireylerle yapılmış olan bu araştırmanın dindar olmayan bireylerle karşılaştırmalı olarak çalışılması önerilmektedir.

Sonuç olarak bu eserin genel bir değerlendirmesi yapılacak olursa;

(a)-*Güçlü yönleri*: (i) Eser, kadının gebelikten anneliğe geçiş sürecindeki dini-manevi yaşamını ampirik verilerle inceleyerek din psikolojisi literatüründe kadın ve annelik deneyimine odaklanan bütüncül bir çalışma niteliği taşımaktadır. Bu yönüyle kitap, Türkiye’de kadın odaklı din psikolojisi araştırmaları açısından önemli bir boşluğu doldurmaktadır. (ii) Özellikle gebelik, plansız gebelik, postpartum dönem ve infertilite süreçlerine ilişkin bölümlerde dua, ibadet, olumlu dini başa çıkma ve manevi destek arayışı gibi temaların sahadan elde edilen nitel verilerle temellendirilmesi, eserin ampirik değerini güçlendirmektedir. (iii) Eserde gebelik ve doğum süreçlerinin yalnızca tıbbi bir olguya indirgenmesine yönelik eleştirel yaklaşım, kadının bu dönemdeki varoluşsal, psikolojik ve manevi ihtiyaçlarını görünür kılması bakımından önemlidir. (iv) İnfertilite tedavisi gören çiftlere ilişkin bölüm, tıp, psikoloji, manevi danışmanlık ve din psikolojisi kesişiminde yer alan özgün bir problem alanını ele almakta; suçluluk, ceza algısı, evlat tasavvuru ve manevi destek ihtiyacı gibi temaları çok disiplinli bir perspektifle tartışmaktadır.

(b)-*Zayıf yönleri*: (i) Eserin giriş bölümünde katılımcıların tamamının kadınlardan oluştuğu izlenimi verilmesine karşın, son tez çalışmasının 600 kişilik örnekleminde erkek katılımcıların da yer alması, metin içi tutarlılık açısından açıklığa kavuşturulması gereken bir durum oluşturmak-

tadır. (ii) Bazı bölümlerde teorik açıklamalar ile mülakatlardan elde edilen doğrudan alıntıların iç içe sunulması, yer yer anlatım akışını zayıflatmakta ve bulguların kavramsal yorumdan ayrıştırılmasını güçleştirmektedir. (iii) Araştırmaların bir kısmında verilerin Covid-19 pandemisi döneminde dijital kanallar üzerinden toplanmış olması, doğrudan gözlem imkânını ve sosyo-kültürel derinliği sınırlandıran bir unsur olarak değerlendirilebilir. (iv) Eserde sınırlı düzeyde de olsa yazım, imla ve noktalama hatalarının bulunması, akademik metin bütünlüğü açısından giderilmesi gereken teknik bir zayıflık olarak öne çıkmaktadır.

(c)-*Geliştirilebilir yönleri:* (i) Gelecek çalışmalarda örneklem gruplarının yalnızca büyükşehirlerde yaşayan ve yüksek eğitim düzeyine sahip kadınlarla sınırlı kalmaması; kırsal bölgelerde yaşayan, düşük gelir grubunda yer alan veya mülteci/göçmen statüsündeki kadınları da kapsayacak biçimde genişletilmesi önerilebilir. (ii) Kadının gebelik, doğum, postpartum dönem, infertilite ve annelik deneyimlerinin dini-manevi boyutlarını daha güçlü biçimde analiz edebilmek için nitel ve nicel yöntemlerin birlikte kullanıldığı karma desenli araştırmalar geliştirilmelidir. (iii) Annelik deneyiminin dini ve manevi boyutları; gelir düzeyi, mezhebi arka plan, dindarlık tipi, aile yapısı, eğitim düzeyi ve bölgesel farklılıklar gibi değişkenlerle birlikte ele alınmalıdır. Böylece literatürde karşılaştırılmalı ve çok boyutlu analizlere imkân sağlayan daha kapsamlı bir veri zemini oluşturulabilir. (iv) Türkiye’de değişen aile yapısı, düşen doğurganlık oranları, dijitalleşen ebeveynlik pratikleri ve yeni kuşak annelik deneyimleri dikkate alınarak saha temelli yeni araştırmaların yürütülmesi, din psikolojisi literatürünün güncel toplumsal dönüşümlerle ilişkilendirilmesi açısından önemli görünmektedir.